

QISSAXANLAR ATQARATUĞIN DÓRETPELER

Bazarbaeva Ramuza

Ózbekistan mámleketlik kórkem-óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı studentı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15714687>

Annotaciya. *Bul maqalada Qaraqalpaq qissaxanshılıq mektebiniń baslanıwı, qissaxanshılıqtıń rawajlanıwı, qissaxan jolında aytilatuğın dóretpeler, Qissaxanlar qosıqlarında xalqın, elin qorğaytuğın márt, hadallıq, jaqsılıq, muhabbat tuwğan jerge sadıqlıq sıyaqlı joqarı pazıyletleri tuwralı atqaratuğınlıǵı haqqında sóz etiledi.*

Gilt sózler: *qissa, kórkem-óner, dástan, nama, sázende.*

ПРОИЗВЕДЕНИЯ, ВЫПОЛНЯЕМЫЕ РАССКАЗЧИКАМИ.

Аннотация. *В этой статье рассказывается о начале каракалпакской школы сказительства, развитии сказительства, произведениях, рассказанных на пути сказителя, и таких высоких качествах, как мужество, честность, доброта, любовь и преданность родной земле, которые защищают свой народ и страну в стихах сказителей.*

Ключевые слова: *рассказ, искусство, эпос, музыка, музыкант.*

WORKS PERFORMED BY NARRATORS.

Abstract. *This article tells about the beginning of the Karakalpak school of storytelling, the development of storytelling, the works narrated in the path of the storyteller, and such high qualities as courage, honesty, kindness, love, and devotion to the native land that protect their people and country in the poems of storytellers.*

Key words: *tale, art, epic, music, musician.*

Xalıq jırshılarınıń eń eski zamanlardan kiyatırǵan túri Qissaxan janrı bolıp shıǵısı jaǵınan qaraqalpaq xalıq Mássagetler dáwirinen kiyatırǵan ónerpaz bolıp esaplanadı. Qissaxanshılıq tiykarınan xalıqtıń ádebiy mirası bolǵan dástanlar, ápasanalar, xalıq shayırlarınıń shıǵarmaları, óz zamanınıń arızı ármanların ırǵaqlı namalardı qosıp, xalıq awızeki ádebiyatınıń úlgielerin naqıl maqal, aqıl danalıq sózler, tolǵaw termelerdi úgit-násiyatlawshı sóz sheberi úlken talant iyesi xosh hawazlı atqarıwshı.

Qaraqalpaq qissaxanshılıq mektebiniń baslanıwı táriyp qosıqlarınıń asqan sheberi, shayır hám qissaxan Qorazbek Razıbek ulınıń atı menen baylanıslı Álbette, bul óner buǵan shekem de bar ekenligi gumansız, sebebi onı da usı jolǵa sharlaǵan óner ieleri, ustazları, shıqqan mektebi bolǵan bolsa kerek. Usı mekteptiń dawamshıları, shayırlıq hám qissaxanshılıqtıń rawajlanıwına ılayıqlı úles qosıp onı biziń bugingi dáuirimizge jetkerip jalǵastırırshılar Ayapbergen Muwsaev, Qazaqbay shayır, Qazı Máwlik dep at alǵan Máwrit Bekmuhammed ulı, Qáwender bala atı menen belgili Gáwender Xojaniyaz ulı, Abbas Dabilov, Sadıq Nurımbetov, Ram shayır atı menen tanılǵan Rámbergen Xojambergenovlar bolıp esaplanadı.

Qissaxanlar muhabbat temasındaǵı shıǵarmalardı aytatuğın bolǵan. Máselen: Ğarip ashıq, YUsup-Axmet, Sayatxan-Hámre, Záwre-Tayır, GulSánawbar, Góruǵlıdan Bázirgen, Qırmandalı bólimlerin ayırıqsha yosh penen atqarǵan, kópshilik súyispenshilik penen tınlaǵan. Olar úlken qurlarda sonıń menen birge alıstaǵı túpkir awıllarda baqsı-jıraw jetispeytuğın jerlerde óz qissaxanların tayarlaǵan hám jaqın átraptaǵı qońsıqobalar jıynalısqı qissaxanlardı aldırıp dástan kitapların oqıtqan.

Qissaxan jolında aytilatuğın dóretpeler basqa poeziyalıq shıǵarmalardan parq etiledi. Júdá kuramalı emes hámmege túsinikli, sheber uyqaslı hám mazmunlı, buwın teńligine qaray ırǵaqları

özgerip turadi. Jiraw,baqsı namaların qaysı bir öner ieleriniñ jazğan shıǵarmalarınday qıssaxan jolı qosıqları ırǵaqların da qaysı bir waqıtlarda jemisli dóretkeni belgili.

Qıssaxansılıq öneriniñ aytıwǵa, oqıwǵa, atqarıwǵa da jaqınlıǵı hám shayır qıssaxanlar menen bir qatarda, tek oqıp aytıw menen shuǵıllanıwshıları da bolǵan. Qaraqalpaq shayırlarının jáne bir ózgeshilikleri, olar óz shıǵarmaların qıssaxan jolı menen oqıǵan hám hár qaysısı óz oqıw usılına ie bolǵan. Qıssaxanlıqtıń aldına qoyǵan baslı minnetili wazıypamızdıń ózi de: qosıqlardı yamasa dástanlardı xosh hawazda sulıw ırǵaqlar menen óz tıńlawshılardıǵa jaǵımlı hám tásirli etip jetkerip beriwden ibarat. Toy-mereklerde,ziyapatlarda baqsı, jırawlar menen birge olardıǵa da mirat etilip, geybir jıyıspalarda gelme-gezek degendey qıssalar oqılǵan. Sóz hawazlar tuwralı eken: qaysı bir ullı kompazıtordıń adamnıń hawazına teń keletuǵın hawazdı hesh bir saz áspabı bere almaydı degen anıqlaması biziń qıssaxanlarımızǵa tiyisli bolsa kerek.

Qıssaxanlar qosıqlarında xalqın, elin qorǵaytuǵın márt, hadallıq, jaqsılıq, muhabbat tuwǵan jerge sadıqlıq sıyaqlı joqarı pazıyetleri tuwralı atqaradı. Máselen: Ózbekstan xalıq jırshısı, Qaraqalpaqstan xalıq shayı, Berdaq atındaǵı mámleketlik sıylıǵınıń birishi iesi bolǵan biziń dáwirimizde dóretilgen, miliylik penen tereń suwǵarılǵan «Bahadır» dástanınıń avtorı shayır hám qıssaxan Abbaz Dabilovtıń «Namárt jigit nege dárkar», «Jengen jaqsı» qosıqları qıssaxan jolı menen atqarılıwı, hár bir kewilde tuwǵan jerge degen perzentlik sezimlerin máwij urdıradı.

Paydalanılǵan Ádebiyatlar

1. Қ.Айымбетов «Халық даналығы», «Қарақпақстан» билим баспасы Нөкис 1988-ж
2. Қ.Мақсетов «Қарақалпақ халық аўызеки дөретпелери»
3. Moyanov I.J. Qoraqalpoq xalq musiqasi asosida o'quvchi – yoshlar
4. ma'naviy – axloqiy fazilatlarini shakllantirishning xususiyatlari: Avtoreferat diss. PhD. Nukus, 2019.